

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXIII.

Nagyapám 1919. június 24-én késő délután elment hazulról, és csak másnap pirkadatkor érkezett vissza otthonába. Cipője, ruhája csupa sár, vérző homlokán horzsolás. Aznap éjszaka lövöldöztek a Dunaparton és a fővárosban máshol is. Nagymamám egy percet nem aludt, ágya szélén ülve virrasztott hajnalig, ébren reszketett nagyapámért. Másnap sem merte megkérdezni férje-urát, éjszaka merre járt.

– Nagyapád belépett a lakásba, rám nézett, bólintott, nem köszönt, szótlánul eltűnt a fürdőszobában. Merre járt, mit csinált azon az éjszakán, arról soha nem beszélt.

Ez volt az idő tájt, nagykamasz koromban, 1959-ben, titkolt családi emlékünkné a kommünről.

Nagyapám vásárolta, olvasta, nagymamám rám hagyta: százéves, öreg újságok – papírhulladékmegőrizte múlt. Évszázada, 1919. augusztus első napjaiban ezeket a mára megsárgult, töredező, foszladozó, itt-ott alig kibetűzhető hírlapokat tartotta kezében nagyapám. Próbálok átélni, amit nagyszüleim azokban a gyorsan változó, zavarosan kiismerhetetlen napokban átéltek. Augusztus 1-jén a *szakszervezeti*, augusztus 2-án az *átmeneti*, augusztus 4-én a *koncentrációs* kormány miniszterelnöke Peidl Gyula; augusztus 7-én új kormány, új miniszterelnök: Friedrich István – nem sokáig, a november 24-én megalakuló Huszár Károly elnököltekormányban már csak hadügyminiszter. Aki augusztus 1-jén miniszter volt, augusztus 7-én már eltűnni, menekülni kénytelen földönfutó.

(A szociáldemokrata Peidl Gyula tavasszal nem akart egy gyékényen hazát, nemzetet árulni a hataloméhes kommunistákkal, határozottan ellenezte a két munkáspárt egyesülését, ezért március 21-én politikai tisztségeiről lemondott. Augusztusban néhány napig miniszterelnök, a parlamentből történt kiebrudalása után, kétévi bécsi *bujdosást* követően 1922-ben lesz újra parlamenti képviselő itthon; haláláig elnök elvtársnak szólították barátai, hívei. 1943. január 22-én halt meg, szerencséje volt: ha 1949-ben még él, Rákosi minden bizonnyal a gyűlölt, *jobboldali szocdem* aggastyánt bitófára küldi, vagy hagyja élve elsorvadni az ÁVH kínzókamráiban.)

2019. augusztus 2. Péntek. Tombol a nyár. Százéves újságokat lapozgatok: Népszava, 1919.

augusztus 2. Szombat. Címoldal, nagybetű, egész oldalas közlemény: „Magyarország népéhez! Az ántánt hatalmai ultimátumot intéztek hozzánk. Követelték, hogy a tanácsrendszer alapján álló kormány helyét más kormány váltsa föl. Ehhez a föltételhez fűzték a *béketárgyalások* megkezdését. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság kormánya úgy látta, hogy ez idő szerint az ántánt hatalmaival szemben a szívós ellenállás csak haszontalan vérontáshoz vezetne. Ezért letette megbízatását. *Az ország ideiglenes kormányzását a központi Munkástanács megbízásából átvette a fegyelmezett és fölfegyverzett magyarországi szakszervezetek vezetőiből alakult új kormány.* Az új kormány az öntudatos, szervezett munkásság erejére támaszkodik.”

– Műveletlen, munkásmozgalmár tökfilkók fognak tárgyalni az *entente cordiale* művelt, ravasz, a magyarokkal szemben előítéllettel ellenséges diplomatáival? Csöbörből vödörbe – sóhajtott nagyapám, és lapozott. Szomorú idők: egyik silány diktátor megy, jön helyette a nem kevésbé vacak másik. Haubrich József hadügyminiszter – *Budapest város teljhatalmú diktátora* – a legszigorúbb statáriumot rendeli el: este nyolc óra után kijárási tilalom, minden rendbontó, fosztogató, valamint aki *parancsaimat nem teljesíti, a helyszínen agyonlövetik.*

A még megjelenő újságok első oldalán a diktatúraszagú jelszó nem változott: *Világ proletárjai egyesüljete!*

Vörös Újság, 1919. augusztus 3. Vasárnap. A naprakész bolsevik kaméleontaktika: apró betűs cikkben tájékoztatja olvasóit a második oldalon a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának aznap utoljára megjelenő hivatalos lapja arról, hogy a tanácskormány lemondott. Mindennemű csoportosulás és tüntető felvonulás tilos, az utcán három embernél többnek sem menni, sem gyülekezni nem szabad, mindennemű és minden színű zászlódíszítés mindenhol azonnal bevonandó, a falakról minden felragasztott hirdetés eltávolítandó... *Parancs, Parancs, Parancs...* Aláírás: *Haubrich s.k. hadügyminiszter.*

(A kommün idején kereskedelmi, majd hadügyi népbiztos, augusztus első napjaiban hadügyminisz-

ter, ahogy magát minősíti: *Budapest város teljhatalmú diktátora*. Tíz nap múlva már rabruhás börtönlakó. 1920-ban halálra ítélik a népbiztosperben, de megmenekül: fogolycserével a Szovjetunióba kerül. Mint vasgyári munkás telnek-múlnak szürke hétköznapjai. Bolsevik életút: Haubrich József 1939-ben *törvénytörés áldozata lett.*)

Az *osztálytudatos* elvtársak számára „hangulatjavító” megnyugtatás: *További intézkedésig megmarad a tanácsigazgatás.* Peyer Károly belügyminiszter rövid nyilatkozatban magyarázza meg polgároknak, proletároknak, miért köteles minden hivatalnok a helyén maradni és „betartani a jelenleg érvényben levő rendeleteket”. Amikor 1919. augusztus 3-án, vasárnap nagyapám – vacsora után feketekávéval ivott, olykor bort kortyolgatott – ezt olvasta a Vörös Újságban, vajon mire gondolt? Akkor most vége van a kommunista vircsaftnak, vagy nincs vége? Kun Béla helyett Haubrich József a teljhatalmú diktátor, és érvényben vannak a bolsevik rendeletek. Mi változott?

Elmúlt megint egy nap. Esti Népszava, 1919. augusztus 4. Hétfő. *Rekonstruálják az ideiglenes kormányt.* Okos, tehetséges ember volt nagyapám, a főváros fiatal számtanácsosa. Újra elolvasta a vas-tag betűs címet, elgondolkodott: hogyan lehet egy *ideiglenes* kormányt *rekonstruálni*? A névtelen cikkíró hangsúlyozza, hogy a demokrácia elvének megfelelően már hivatalba lépésének második napján a kormány lépéseket tett, hogy *magát az ország nem munkás osztályainak képviselőivel kiegészítse.* Peidl Gyula miniszterelnök „hivatalból” bizakodó: „Remélhető, hogy rövidesen megalakul a koncentrációs kormány...”

Milyen lehet egy ideiglenes, rekonstruált, koncentrációs kormány? Soha nem tudta meg nagyapám – a kormány meg sem alakult, már megbukott.

Akad a hétfői Esti Népszava hetedik oldalán nagyapám számára örömteli hír is: *Megszűnnek a forradalmi törvényszékek.* Tehát vége a *laikus* bírók jogtípró, vérgőzös uralmának! Amnesia-rendelet, első paragrafus: „A bünvádi eljárás, amely a folyó évi március hó 21. és augusztus 2. napja között eltelt idő alatt elkövetett politikai természetű cselekmény miatt indult meg, megszüntetendő. Az ilyen cselekmények miatt előzetes letartóztatásban levőket szabadlábra kell helyezni.” Tudomásom szerint családunk tagjai közül a kommunisták 1919-ben senkit nem tartóztattak le, senkit nem internáltak, senkit nem állítottak *minden bürokratikus intézkedés mellőzésével* falhoz, de azért, gondolom, nagyapám, amikor e néhány sort elolvasta, nagyot sóhajtván fellélegzett. Ismerőse, barátja, munkatár-

sa biztosan volt, aki e rendelet értelmében aznap szabadult.

De mi lesz holnap? A nemzetközi békekonferencia francia elnöke, Clemenceau a budapesti olasz katonai misszió főnökének, Romanelli alezredesnek küldött táviratában a Párizsban, június 13-án született határozatra hivatkozik: „Ez utóbbi megjelölte Magyarország és Cseh-Szlovákország, valamint Románia közös határait, melyek a demarkációs vonalakkal egybeesnek.” Töprenghetett nagyapám: hol is vannak most a demarkációs vonalak. Nem felelőtlen fecsegés, nem ostoba rémhír, már az újságok is beszámoltak a testet-lelket bénító „helyzetről”: a románok rég átlépték a demarkációs vonalakat, hadseregük Budapest külső területén „állomásozik”. A román főparancsnok úgy nyilatkozott, hogy „ez idő szerint nincs szándékában Budapest megszállása”, és a magyar hadügyminiszter is kijelentette, hogy „bár a románok itt vannak a város közvetlen közelében, de megszállni nem fogják”. A taktikusan cinikus, gátlástalanul hazudó román főtiszt nyilatkozatában ott az árulkodó három rövidke szó: *ez idő szerint* – tehát ma még nem.

Ezekben a válságos órákban *Budapest város teljhatalmú diktátora* – hazaáruló gazember vagy ostoba hazaáruló? – lehetetlent követel a fővárosi lakosoktól: „Felhívom Budapest közönségét, hogy a vendégjog alapján Budapesten tartózkodó vagy megforduló román katonákat ne fogadja ellenséges érzülettel, és velük szemben a nemzetközi jognak és az adott helyzetnek megfelelő magatartást tanúsítson.”

...a vendégjog alapján Budapesten tartózkodó...?

Nagyapám elkecseregetten, dühödten földhöz csapta az újságot. Még jó, hogy a hadügyminiszter elvtárs nem kérte meg a főváros polgárait: a *vendégjog* alapján hívják meg otthonukba koszttra-kvártélyra a fél országunkat megszálló román hadsereg Budapesten tartózkodó vagy itt megforduló felpuffadt önérzetű, gigerli tisztjeit, konkra éhes katonáit!

Ezek a szemellenzős szociáldemokrata-kommunista elvtársak még mindig azt prédikálják, hogy nem térnek le az osztályharc útjáról, noha a magyar proletariátus „lemondani volt kénytelen a tanácsköztársaság ez idő szerinti továbbfejlesztéséről, a kommunista társadalmi rendbe való átmenet gyors, egyenes vonalú, energikus végigviteléről”.

Nagyapám 1919. augusztus 4-én arra gondol...

Terjedelmes beszámoló olvasható arról, ami hétfőn délelőtt a városházán történt: *Mozgolódnak a régi városházi klikkek.* A kormány által kinevezett új polgármester ellen, a régi, a proletárdiktatúra országlása előtti polgármester mellett tüntettek a tisztviselők. A kivezényelt vörösőrök rendet teremtettek, egyikük a levegőbe lőtt, sérülés nem történt.

Számomra egyértelmű: számtanácsos nagyapám a kommunisták szerint valamelyik *régi városházi klikk*hez tartozott. Nem tudom, hogy a hétfő délelőtti városházi tüntetésen – halkan vagy hangosan – részt vett-e nagyapám, netán aznap be sem ment hivatalába. Lehet, hogy este otthonában (IX. ker. Mester utca, nem tudom, hány szám) áldott állapotú felesége mellett üldögélve a szalonban újságot olvasott, és a hírlapból értesült a délelőtti történetekről. Összeszorult szívvel várta az idők jobbra fordulását.

A reggel megjelent Hétfői Újságban oldalszélességű, nagybetűs szalagcím: *Budapest határában megálltak a románok. A fővárost nem szállják meg.* Nagyapám félrehúzta a függönyt, kinézett az ablakon. Alkonyodott. Román katonai egységek masíroztak a Mester utcában a Ferenc körút felé.

– Nem szállják meg... *ez idő szerint* már megszállták – dünyögte keserűen, rosszkedvűen nagyapám, és becsukta az ablakot.

Másnap reggel: Népszava, 1919. augusztus 5. Kedd. *Világ proletárjai egyesüljete!* Vezércikk: *Minden ember dolgozik.* Fájdalmasan ostoba csőlátás: az elvtársak szerint ebben a történelmi pillanatban az országra leselkedő legnagyobb veszély a kapitalista restauráció. „Hát azt hiszik azok az urak, hogy a dolgozók már elfelejtették azt a bűnlajstromot, ami a magyar feudalizmust terheli az országnak véres feláldozásában? Minden komoly embere, minden értékes eleme azt akarja ma Magyarországnak, az Ántánt is szükségesnek látja a munka megindítását, és ezzel szemben egy üzleti politikuskoból álló társaság újra megjelenik, és mindenféle fenyegetésekkel, fogcsikorgató ingerültséggel akarja a rendet megbolygatni, hogy így kerüljön újra nyeregbe.”

Az elvtársak feltehetően elfelejtettek hétfőn délután, este kinézni az ablakon. A redőnyöket leeresztették, a telefonokat kikapcsolták, bezáratták a szerkesztőség kapuit, senki se ki, se be. Cigarettafüstös megbeszéléseken fél éjszaka marxista hitbuzgalmi kérdésekről vitakoztak. Csak így érthető, hogy képesek a hétfőn délelőtti a városházán történt tisztviselő-tüntetés kapcsán arra a következtetésre jutni: „Egyszerűen nem lehet megérteni azt, ami ezekben az órákban Budapest bizonyos köreiben történik. Az urak úgy tervezgetnek, úgy politizálnak és úgy számítgatnak, mintha *nem is volna Budapestben százezernyi harcos szervezett munkás.*”

Nem volt.

Második oldal: *Tárgyalások a kormány átszervezéséről.* A sok szocialista és kommunista miniszter között a látszat kedvéért szükség lenne legalább egy kisgazdára. Hívják Nagyatádi Szabó Istvánt, aki

táviratban közli a miniszterelnökkel, hogy kedden Budapestre érkezik. Azokban a napokban hazánkban akadozott a közlekedés, a vonatok gyakorta az állomásokon vesztegeltek, az utazási idő szempontjából egy nap ide vagy oda nem sokat számított. Szerda este a Peidl-kormány lemondott, Nagyatádi Szabó István 1919. augusztusban nem lett miniszter.

Harmadik oldal. *Az Ántánt a román csapatok megállítását követeli* – augusztus 3-án, Párizsban, éjjel 11 órakor. A francia külügyminiszter táviratát olvashatták Budapest proletárjai, polgárai augusztus 5-én reggel a Népszavában. Régi magyar mondás: *Eső után köpönyeg.* Az elvtársaknak, úgy látszik, megállt az órája.

A lap alján – ahogy akkor mondták: *vonat alatt* – tárca: Csató Kálmán *A szürke autó és a halott ember* című bugyuta írása, amely biztosan még augusztus 1-je előtt született. Augusztus 5-én este nyolc (vagy kilenc?) órától kijárási tilalom van a fővárosban, következésképpen nem történnek autós balesetek, és éjjel egy halott ember körül az utcán nem csoportosulhatnak beszélgetve, vitakozva az emberek. Korillatú mese – de nem igaz.

Negyedik oldal: *Művészet, irodalom.* Keleti Márton szájbarágósan iskolás dolgozata a *szociális drámáról*. A hosszú, osztályharcos, iskolás írás tartalmát összegző utolsó bekezdés: „A drámához színház kell, a színház felé pedig nehéz az út, mert ott a múzsa fölött a pénztárnak nevezett csillag ragyog. Szociális dráma csak a szociális színházon át kaphat levegőt.”

Aznap este 5 órakor kezdődtek az előadások a fővárosi színházakban: mindegyikben a *pénztárnak nevezett csillag* ragyogott. Budapesti Színház: *Népgyűlölő*; Budai Színház: *Tiszt urak a zárdában*; Margit Színház: *Nebáncsvirág*; Skála Színház: *Angot aszszony lánya*.

Ötödik oldal: felébredtek az elvtársak. Észrevették, mi történt tegnap délután a fővárosban: „Budapestet hétfőn megszállták a román csapatok, s a főváros lakosságának teljes nyugalommal és a komoly eseményekhez méltó fegyelmezettséggel tudomásul kell vennie a megszállás tényét.”

Nagyapám 1919. augusztus 5-én arra gondol...

A kedd délután megjelenő Esti Népszava címlapján már nem virít a polgárokat ingerlő kommunista jelszó, de van helyette másik: *Cenzurat: SUBLT. N. OLTEAN DIV. I. V.* A szakszervezeti, átmeneti, rekonstruált, koncentrációs kormány szerint a „vendégjog” alapján fővárosunkban tartózkodó diadalittas megszálló román hadsereg mindenkit és mindent szigorúan ellenőriz: „Tegnap délután bevonultak Budapestre a román csapatok. Ezzel a

ténnyel az utolsó hét idegsorvasztó történetében új helyzet állott elő: a főváros és egyben az egész ország idegen katonai megszállás alá került." Itt tizenöt sornyi fehér folt éktelenkedik az újságban. Folytatás: „Most nincs helyén már a politikai harc, most valamennyien egyek vagyunk abban, hogy Budapestet megmentjük. Lehetetlen, hogy akadjon itt egészséges fejű ember akár munkászubonyban, akár vasalt nadrágos, aki ennek a városnak a békéjét megzavarná, aki civódást vagy zavart támasztana és a megszállók közbelépését provokálná.” Számtalan fehér folt „díszíti” az újságdoldalakat. Soha nem fogjuk megtudni, a megszállók, Mardurescu tábornok, az *erdélyi hadsereg* (!) parancsnoka és Panaitescu tábornok vezérkari főnök parancsára a cenzorok mit töröltek az eredeti szövegből.

Az ostoba elveik béklyózta elvtársak azonban még mindig nem térnek észhez. Fogalmazhatunk úgy: osztályharcos vakságukban az orruknál nem látnak messzebbre.

Népszava, 1919. augusztus 6. „Nincsen annak semmi akadálya, hogy az ország újjászervezési munkájában ismét a szociáldemokrácia, az osztályharc régi módszereinek útjára térjen vissza a magyar munkásság, amelyen ha nem is föltétlen uralommal, korlátlan hatalommal, sok forradalommal, de mindenestre kisebb áldozatokkal végzi az emberiség felszabadításának munkáját.”

És 1919. augusztus 6-án este nagyapám ugyanennek az újságnak ugyanezen az oldalán olvasta *A román fegyverszüneti feltételek* végeláthatatlan, rabszolgasorba alázó, országmegsemmisítő lajstromát.

„A legmagasabb román parancsnokság lemond arról, hogy megszállja egész Magyarorszá-

got, ha a legfőbb magyar parancsnokság kötelezi magát:

I. Átadni:

a./ az egész hadianyagot, és pedig minden ághoz tartozót, amely még a magyar állam és a magyar csapatok birtokában van.

b./ mindazon gyárat, amelyek Magyarországon fegyverzet és muníció gyártására szolgáltak. Ezeknek a leszerelése Románia javára effektuálva lesz román specialisták és magyar munkások által.

d./ ötven százalékát az egész vasúti mozgóanyagoknak, amely a leltárok szerint még a magyar állam tulajdonát képezi.

f./ mindazon szarvasmarhának és minden fajtájú állatnak 30 százalékát, amely leltárok szerint még Magyarországon létezik.

h./ 20 000 vagon gabonát, 10 000 vagon tengetrit és 5000 vagon árpát és zabot.

j./ 50 százalékát mindennemű vízi járműveknek, amelyek a magyar állam tulajdonát képezik.

II. A magyar állam tartozik saját számlájára el tartani az összes román királyi csapatokat azon időre, amíg ezen román csapatok a Tiszától *nyugatra levő területeket megszállva tartják* és mindazon csapatokat, amelyek jelen egyezmény aláírásakor a *Tiszától nyugatra* tartózkodnak.

III. A magyar állam tartozik beszerezni mindazon szükséges szénét, amely a Tiszától nyugatra levő megszállott területen román katonai hatóságok forgalmára szükséges.”

Kezében az újsággal, lehorgasztott fejjel 1919. augusztus 6-án este sírt vagy dühöngött, magába roskadt vagy legszívesebben fegyvert fogott volna a románok ellen nagyapám? Nem tudom.

Elpergett száz év. 2019. augusztus 6-án este arra gondolok...

SZEMADÁM GYÖRGY

Koldusopera

Koldusok, tarhálók, szélhámosok

Többféle módozata van annak, hogy miként lehet néhány perc alatt rábírní egy vadidegen embert arra, hogy kisebb-nagyobb összeget átadjon valakinek. Természetesen ennek legegyszerűbb formája a koldulás. Hajdanán megszokott látványt nyújtottak a többnyire templomok mellett álldogáló vagy ülő kéregetők. Voltak, akik Jézus nevében koldultak,

de többnyire csak némán álltak ott, kezüket előre nyújtva. Ezeknek a szerencsétleneknek már az öltözet is szánalmat keltett, de voltak köztük mozgássérültek, nyomorékok vagy éppen amputált hadirokkantak is, akikre tisztelettel vegyes szánalommal néztek a templomlátogatók, és minden jóérzésű ember kötelességének érezte, hogy adjon

